

1944. aasta põgenemine ja selle tähistamise tähtsus

Järgmise aasta septembris möödub 75 aastat massilisest eestlaste põgenemisest naasva Nõukogude terrori eest. Minek oli raske nii vaimses kui ka füüsilises mõttes.

See tõi kaasa täieliku elumuutuse ja lõppes paljudele traagiliselt. Siiani pole teada, kui palju põgenejaid hukkus. Maha tuli jätta kodumaa, varandus, tihti pere, ja uues ühiskonnas ootasid põgenikke ees kohanemisraskused.

Eestluse eest

Alates Rootsi põgenike- ja Sakamaa DP-laagristest (kus varitses ka sundrepatrieerimise oht) võideldi kõikide olemasolevate vahenditega oma elu, rahvuslike veendumuste ja Eesti Vabariigi taastamise eest. Oldi kindlad, et see oli ajutine minek – lääneriigid ei jätta Eestit Nõukogude Liidu meelevalda.

Aja möödudes sai selgeks, et koju tagasi ei saa niipea. Uutes asukohamaades loodi eesti seltse, koole/pühapäevakoole, üllitati lehti, loodi kirjastusi, laulu- ja rahvatantsurühmi, teatreid, hoides selle toel eestlust. Ehitati oma jõul üles Eesti Maju, osteti maatükke (Kotkajärve, Seedrioru, Metsakodu, Koitjärve jne), et õpetada lastele enda rajatud suvelaagrites eesti keelt ja kultuuri, hoidmaks eestlust.

Selle toel organiseeriti regionaalseid ja ülemaailmseid, siiani korrapäraselt toimuvaid Eesti päevi (nt Rootsi eestlaste suvepäevi alates 1946, USA läänerranniku Eesti päevi aastast 1953, Eesti päevi Austraalias aastast 1954, Eesti päevi Põhja-Ameerikas ja Kanadas aastast 1957, ESTO aastast 1972, ESTIVALi aastast 1983), 1967. aastast loenguid ja arutelusid Metsaülikoolis, mille järjepidevust võib pidada fenomenaalseteks nähtuseks.

Igal pool käis kultuur ja poliitika käsikäs. Mis muud see oli kui väljaspool Eestit asuvate eestlaste suunatud ühistegevus Eesti Vabariigi taastamiseks!

Diplomaatiline tegevus

Diplomaatilise välisvõitluse kõrval, mis hoidis ülal Eesti riigi õiguslikku järjepidevust

Põgenikud Tallinna lennusaadamas laeval Triina, september 1944. Teataja arhiiv

PILT RAAMATUST „VÄLISEESTI FOTO“, TALLINN 2010

(New Yorgis peakonsulid Johannes Kaiv ja Ernst Jaakson, Londonis Eesti diplomaat August Torma, aukonsulid Kanadas), tegutsesid paljud eestlaste organisatsioonid: eesti seltseid, veteranid, Eesti Komitee ja Rahvusnõukogu Rootsis, Eesti Rahvuskomitee Ühendriikides (ERKÜ), Eesti Kesk- ja Rahvusnõukogu (EKN) Kanadas, ja nendega seotud katusorganisatsioon Ülemaailmne Eesti Kesk- ja Rahvusnõukogu (ÜEKN). Koos teiste baltlaste ja kohapealse tegutseti Rootsis Humanistiska Förbundet ja Balti Komitee, USA pealinnas JBANCI raames.

Nimetamata ei saa jääda ka BATUN ehk *Baltic Appeal to the United Nations* (Balti Apell ÜRO-le), mille rajasid 1966. aasta veebruaris New Yorgis ühiselt Baltimaade pagulased ning laiendasid mõju rikkumisi Balti riikides, tutvustades anastatud Balti riikide 45 kodaniku pöördumist ning korraldades istumisstreigi New York Timesi toimetuse sissekäigu ees tänaval ja trepikojas. Selle tulemusena hakas ajaleht pöörama okupeeritud Balti riikides toimuvale varasemast enam tähelepanu.

1986. aastal moodustas Kanada Kesk- ja Ida-Euroopa ko-

gukond rahvusvahelise musta lindi päeva komitee, mis pani aluse rahvusvahelisele kampaniale kolmel mandril, et teadvustada läänemaailmale Molotovi-Ribbentropi pakti tollal veel kehtvat mõju. Samal aastal toimusid musta lindi päeva meeleavaldused 21 linnas, sealhulgas Londonis, Washingtonis, New Yorgis, Perthis (Austraalia), Stockholmis ja Ottawas.

Eesti pagulaste suhted mitte-eestlaste organisatsioonidega oma asukohamaal tugendasid ning laiendasid mõju rohkem, kui see kõik oleks toimunud vaid endi keskel.

Eesti pagulus

Eestis on peetud mitmeid konverentse suurpõgenemise teemal. 14. septembri 2015 TLÜ konverentsil öeldi esmakordselt avalikult välja vajadus viia Eestis kalendrisse suurpõgenemise mälestuspäev riikliku tähtpäevana. Kodumaalt Siberisse küüditatute kannatusi on Eesti mälestanud leinapäevana massiküüditamiste aastapäevadel 25. märtsil ja 14. juunil.

Kätte on jõudnud 2018. aasta, aga meie rahva suurpõgenemise mälestuspäeva ei ole välja kuulutatud. Paraku pole teadmised põgenemise põhjustest ning ka väliseestlaste

võitlusest ja tegevusest Eestis eriti levinud. Pole püstitatud mälestusmärki ega ole ka Eesti koolide õppekavas, kooliõpikutes peatükki, mis selgitaks, miks ja millal ning tutvustaks eesti pagulaste tegevust Eesti taasiseseisvumisel. Teave suurpõgenemisest ei ole jõudnud suure osa eesti inimesteni.

Külastades eesti kogukondi väljaspool Eestit, võib nn uustulnukat tekkida küsimus, mis inimesed, mis rahvas see on, tähendab kõik needsamad pagulas- ja väliseestlased; kust, miks ja millal nad tulid ning miks me sellest Eestis nii vähe teame. Kodueestlane hoomab, et oleme ju ikkagi üks rahvas, ühed Eestis, teised laiali mööda läänemaailma, ja küsib endalt, kas see peabki niimoodi jääma.

Kui meie ise, eestlased, nii vähe teame oma kaasmaalaste tegevusest väljaspool Eestit, siis pole imestada, et ka paljud Eestis elavad teiste rahvaste esindajad ei tea suurpõgenemisest ja eesti pagulusest eriti midagi. Neile jääb niimoodi ainukeseks alternatiiviks jääda uskumata, et poolt tulevat propagandat. Peab lisama, et tegelikult ei tea suurpõgenemisest ega ka väliseesti vastupanuliikumisega seotud tegevusest paljudes teisteski maades.

Suurpõgenemise mälestusüritustest

Mälestusjumalateenistus „Minna ei taha, kuid jääda ei saa – 1944. aasta suurpõgenemine Eestist“ toimub Ülemaailmse Eesti Kesk- ja Rahvusnõukogu (ÜEKN) palvel Tallinnas kolmapäeval, 19. septembril kell 18 Jaani kirikus.

Teenivad peapiiskop **Urmas Viilma** ja Eesti Kirikute Nõukogu president **Andres Pöder**, Tallinna Jaani koguduse abiõpetaja **Eve Kruus**. Laulab sopran **Pille Lill**, trompetit mängib **Neeme Ots**, orelit **Tiia Tenno**.

2019. a septembris möödub 75 aastat eestlaste suurpõgenemisest, kui kümned tuhanded eestlased olid sunnitud oma elu kaitsmaks kodumaalt põgenema. Teekonnal kodumaalt teadmatusse hukkus nii maal kui merel teadmata arv Eesti kodanikke. Seda sündmust pole siiani Eestis ametliku tähtpäevana tähistatud. 22. septembril tähistatakse Eestis vastupanuvõitluse päeva. ÜEKN võttis täna vastu täiskogu istungil Tallinnas vastu resolutsiooni taotleda 19. septembri lisamist Eesti riiklikusse kalendrisse suurpõgenemise mälestuspäevana.

Väliseestlaskonnas üle maailma meenutatakse täna 15.-23. septembrini 1944. aasta suurpõgenemist Eestist. ÜEKNi lootus on, et see muutuks iga-aastaseks tavaks nii Eestis kui ka igal pool mujal, kus elab eestlasi. Ürituse üks korraldajast Ivi Zajedova (iiviz@yahoo.com) vahendab, et mälestuspäevad toimuvad mitmekümnes EELK koguduses. Nii Eestis kui diasporaas meenutatakse suurpõgenemist ja mälestatakse hukkunuid. EELK konsistooriumis on info saaja ja jagaja Regina Hansen (press@eelk.ee).

Peapiiskop Urmas Viilma on kogudustele saadetud kirjas (4.9.) esitanud palve seoses suurpõgenemise 74. aastapäevaga kõikides EELK kogudustes nii Eestis kui diasporaas sobival päeval ajavahemikus 15.-23. septembril meenutada suurpõgenemist ning mälestada põgenemise käigus hukkunuid vastaval mälestusteenistusel, palvusel või pühapäeval jumalateenistusel.

Mälestuspäev kalendrisse

Teabe levimisele aitaks palju kaasa, kui me oma riigis vähemalt kord aastas tähistaksime 1944. aastal toimunud eestlaste massilist põgenemist sissetunginud vaenlase eest ja järgnevat väliseesti tegevust Eesti taasvabastamiseks. Arutlused konverentside kitsamas ringis ja pelgalt juubelite puhul ei too teadmisi laiemalt kogu Eesti ühiskonna teadvusse.

Kes võidaks sellest, kui teadlikult lähenetaks üksteisele ja viidaks palju intensiivsemalt kokku meie lahutatud rahvusgrupid nii Eestis kui väljaspool kodumaad? Muidugi mõista võidaks sellega eesti rahvas tervikuna! Kultuuriliselt, majanduslikult, poliitiliselt. Ja kas ei peitu just siin ülesanne nii väliseestlaste keskorganisatsioonile ÜEKNile kui ka riigikogule ja Eesti Vabariigi valitsusele?

Huvi lähenemiseks on olemas mõlemal poolel, kuid üle tuleb saada vastastikusest võõristusest ning teha

tuleb rohkem ja kiiremini.

Selleks, et mäletada 1944. aasta põgenemise kannatusi, aga samuti tunnustada pagulaseestlaste märkimisväärset panust Eesti riigi õigusliku järjepidevuse säilimisele ja taasiseseisvumisele, on vaja lisada meie rahvuslikku kalendrisse eraldi mälestuspäev.

Selleks päevaks sobib üks septembrikuu päevadest, mil meenutada 1944. aasta sündmusi, mil kodumaalt põgenemisel hukkus teadmata arv eestlasi nii maal kui merel põgenikelaevadel, sealhulgas ka laatsaretlaeval Moero oma 1155 haavatu ja põgenikuga.

3. mail 2018 võttis Ülemaailmse Eesti Kesk- ja Rahvusnõukogu täiskogu vastu resolutsiooni Eesti valitsusele ja riigikogule. Selles soovitakse luua riigikogus ametlik diasporaakomisjon, viia õppekavadesse sisse peatükid pagulasajaloo tutvustamiseks, kinnitada suurpõgenemise mälestuspäev riikliku tähtpäevana jm.

IVI ZAJEDOVA,

POLIITILISTE TEADUSTE DOKTOR,
ÜEKNi JA EKSÜ JUHATUSE LIIGE,
PRAHA KARLI ÜLIKOOI ÕPPEJÕUD

Piiblit loeti üheksas keeles

Augusti viimasel nädalal külastasid Eesti Piibliseltsi Põhja- ja Baltimaade piibliseltside peasekretärid. Kõneldi piiblitõlkimise probleemidest.

Eesti piibliseltsi peasekretär **Jaan Bärenson** ütleb, et nii esinduslikku piibliseltside peasekretäride delegatsiooni Eestis ei mäletagi, kuigi küllalised käib piibliseltsis sageli. Iseseisvuse taastamise päeval viibisid Eestis Kesk-Soome piibliseltsi liikmed ja käisid suurel

rahvapeol lauluväljakul.

Seekord oli tegu piibliseltside iga-aastase kohtumisega, ent viimati saadi Tallinnas kokku aastal 1994. Kohtumisel osales kokku üheksa peasekretäri ja anti ülevaade, millega seltseid praegu tegelevad. Tutvustati töös olevaid programme ja kõneldi sellest, mida peetakse prioriteediks.

Koosolekul Pirita kloostri osaleti Interneti vahendusel Ühinenud Piibliseltside diskussioonil, millest said osa piibli-

Oleviste kirikus loeb Piiblit Islandi piibliseltsi peasekretäriks valitud **Gudmundur Brynjólfsson**. JAAN BÄRENSON

seltside esindajad Kairos, Stuttgartis ja mujal maailmas.

Aruteludest saab välja tuua nii positiivset kui negatiivset. Rõõmustav oli, et umbes 50 000 elanikuga Fääri saared asutasid oma piibliseltsi ja andsid välja Uue Testamendi tänapäevases keeles, aga tegelevad ka nii Uue kui Vana Testamendi standardtõlkega. Kurvem pool on see, et moodne ühiskond survestab igal pool kristlike vaateid ja takistab nende edastamist. Sel aastal Islandi peasekretäriks valitud **Gudmundur Bryn-**

jólfssoni jaoks oli üllatav, et nagu mujal maailmas, on teravad probleemid tõstatunud ka Islandil.

Muutused ühiskonnas on seadnud piibliseltside ette küsimuse, kuidas nad saavad oma tööd jätkata – kas nende tööks jääb ainult Piibli kui kultuuri nähtuse väljaandmine. Tunnustati meie piibliseltsi eeskujul jumalasõna jagamisel, mida tehakse mobiilirakenduse kaudu.

Kuna Oleviste kirikus oli parajasti käsil III avalik piiblitõlkimine, said ka külalised Piiblit lugeda ja seda oma

emakeeles: soome, taani, fääri, islandi, rootsi, norra, läti ja leedu keeles. Eesti keeles luges Jaan Bärenson. Et rahvast oli kirikus uudistamas, tekitas võõrkeeltes lugemine elavat huvi, meenutab peasekretär. Ja lisab, et häälega lugemine annab sõnumi mõistmisele palju juurde. Kui küllalised Piiblit lugesid, oli jõutud 2. Kuningate raamatu lõpupeatükkideni.

Külastati ka vastavatud komisjoni juhataja memoriaali, mis küllalastele võimsa mulje jättis.

RITA PUIDET